

В. О. Рум'янцев, член-кореспондент АПрН України;
М. М. Страхов, член-кореспондент АПрН України

Ідея українського монархізму в творах В'ячеслава Липинського (до 125-річчя з дня народження)

В'ячеслав Казимирович Липинський (1882–1931) – талановитий український історик, філософ, визначний громадський діяч, який по праву вважається засновником державницької школи в українській історіографії.

Вже раннім політичним творам В. Липинського було притаманне визнання позитивної ролі держави. У 1912 р. він сформулював концепцію самостійної української держави, заснованої на демократичних засадах. Удосконалюючи і розвиваючи свою концепцію, В. Липинський приходив до висновку, що найкращою формою державного устрою для України буде гетьманська монархія, тобто формулює ідею українського монархізму¹. «Тільки Господар Землі Української – тільки Монарх Український, — пише Липинський, — може створити силу, без існування якої свобода — це анархія. Тільки одна людина, один провід, одна воля, тільки він, Господар може сотворити підставу Держави – Українську Армію».

¹ Див.: Турченко Ф., Заліська Н. В'ячеслав Липинський – ідеолог Української демократичної хліборобської партії // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ–Філадельфія, 1994. – С.175.

І тільки стоячи на чолі тієї армії, він буде авторитетом, що свободу українських громадян забезпечить¹.

Для обґрунтування цієї концепції В. Липинський звертається до аналізу подій переломної доби в історії України XVII ст., коли за часів Хмельниччини зародилась найбільша, як він вважав, ідея, що її витворила українська політична думка, – ідея незалежності та самостійності української держави².

Вивчаючи розвиток Української козацької держави під проводом Богдана Хмельницького у напрямку до майже повної незалежності, беручи до уваги «великі монархічно-династичні замисли Гетьманські»³, В. Липинський робить висновок, що на того-часному етапі історичного розвитку найперспективнішою формою державного устрою для України була гетьманська монархія. Цей висновок базується на тому, що:

по-перше, серед українського народу були сильні козацькі традиції, в тому числі і гетьманські;

по-друге, тільки гетьман, стоячи над суспільними верствами, міг би об'єднати їх в ім'я української національної ідеї;

по-третє, тільки гетьманська традиція могла легітимізувати нову владу⁴.

Та на жаль, писав В. Липинський, «Богдан Хмельницький помер, не встигши виконати свою найбільшу ідею: створити наслідственну владу гетьманську й угрунтувати українську монархію. Була знов спроба, зроблена Гетьманом Павлом Скоропадським, відтворити козацькі гетьманські традиції, але ця спроба не вдалась...»⁵.

¹ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія. – Львів: Світ. – С. 358.

² Див.: Вільчинський Ю. В'ячеслав Липинський – до української нації через українську державу / В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – С. 35.

³ Див.: Україна на переломі. 1657–1659: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. // Політологія. Кінець XIX–перша половина XX ст.: Хрестоматія. – С. 317.

⁴ Див.: Турченко Ф., Заліська Н. В'ячеслав Липинський – ідеолог Української демократичної хліборобської партії. – С.175.

⁵ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів... – С. 347.

Спираючись на цей історичний досвід, В. Липинський розвиває теорію гетьманата, оснований на династично-діничних засадах. «Без відродження й реставрації державно-національного Українського Гетьманатства, — підкреслив він, — в особі проголошеного головою Держави родового, діничного гетьмана не буде побудована Українська держава»¹.

Під впливом «визвольних змагань» 1917–1920 рр. В. Липинський зробив деякі уточнення до своєї концепції, намагаючись накреслити надійний шлях до втілення ідеї незалежної української держави. Детально концепцію українського монархізму, власні погляди на українську державу В. Липинський виклав у написаному між 1919 і 1926 роками політичному трактаті «Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму».

В. Липинський був переконаний, що монархія у формі діничного гетьманства є органічною потребою у становленні української держави. «Гетьманство це символ єдності Української Нації і сили Української Держави, персоніфікований в особі традиційного національного діничного Гетьмана»². Гетьманство, вважав він, це нова форма державного життя української нації.

Державний лад, потрібний Україні, проголошував В. Липинський — це «Діничне Гетьманство, тобто Українська Монархія, а приймаючи на увагу ще й новочасні соціальні відносини — це Українська Трудова Монархія»³. Це єдиновластво ідеї нації над трудовим народом і всіма його класами.

Коли ж нам хтось скаже, писав В. Липинський, що «такої Трудової Монархії ще ніде на світі немає, то ми на це відповідаємо: А чому б їй у нас на Україні вперше не бути?»⁴ невже ми, що всі дані для такої Монархії в себе маємо, будемо ждати аж хтось її десь створить, в чужій національній формі до нас уведе й буде знов нашими руками свою, а не нашу націю будувати.

В. Липинський не лише проголошує Українську Трудову Монархію, він розкриває її основні риси, формулює її принципи.

По-перше, монархія у формі діничного, а не виборного гетьманства є основним принципом, символом українського дер-

¹ Липинський В. Листи до братів-хліборобів... — С. 404.

² Там само. — С. 411.

³ Там само. — С. 387.

⁴ Там само. — С. 352.

жавотворення, вважав В. Липинський. Майбутнє гетьманство він уявляв тільки у формі «наследственной монархії»¹. Без цього не може бути об'єднана українська нація і не може бути збудована Українська Держава. Як пояснює В. Липинський, «усяку виборну тимчасову владу репрезентує політик, який думає тільки про наступні вибори». Взагалі, всяка виборна, часова влада, тільки використовує час свого правління. Перевага діничного гетьманства в тому, що той, «хто стоїть понад всякими виборами, хто несе за цю державу не часову, а постійну», аж до смерті і по смерті перед своїми нащадками відповідальність — тільки Господар-Монарх здатний забезпечити і збудувати Українську державу².

Ще однією перевагою монархії В. Липинський вважає незалежність діничного гетьмана від політичних партій. Тільки Господар, «який стоїть понад всякими партіями», потрібен Україні. Ми не хочемо, писав В. Липинський, «щоб Гетьман був часовим диктатором, залежним від тої партії, що його на чоло держави винесла». Голова національної держави «мусить бути вирваний з-під ніг політиків, мусить бути поставлений за межі їх досягнення, мусить бути врятований од їхнього партійно-політичного вжитку»³. Гетьманство, підкреслює він, «стоїть понад всіма кастами, партіями, класами і до нікого в нації спеціально не належить»⁴.

Принципом українського гетьманства повинна стати також його незалежність від сусідніх держав. У нашій традиції монархії, вважав В. Липинський, шкідливим буде її залежність від чужих держав та чужі національні впливи на Україну. «Бо Гетьманство під чужим протекторатом, це вже пройдено нашою нацією... це уже випробувана форма національної традиції, і при тім це форма, що в життю нації себе не оправдала». Коли вже дійсно без допомоги сторонньої сили не може повстати Україна, то це знак, «що ніякої України нема і що поняття нації української — це фікція»⁵.

¹ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів... — С. 350-351.

² Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів... — С. 355; Вільчинський Ю. В'ячеслав Липинський — до української нації через українську державу. — С.175.

³ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів... — С. 403.

⁴ Там само. — С. 411.

⁵ Там само. — С. 373, 402.

З національної ідеї В. Липинського, яка спиралася на історичну основу, на державно-національну традицію, впливає ще один пенукт його концепції – культ сили і великої людини.

В. Липинський проповідує своєрідну філософію сили, яка так потрібна в умовах консолідації нації, що виборює державну незалежність. «Сила і авторитет – дві прикмети, без яких не може з'явитися в нації провідна, об'єднуюча, організуюча її групи влада», — підкреслював В. Липинський¹.

З таким висновком органічно пов'язаний міф «великої людини», яка може застосувати силу. Тому в центрі уваги В. Липинського стоїть гетьман Богдан Хмельницький як один з найвидатніших державних діячів в історії України з огляду на його політичні, військові, дипломатичні здібності. «Великий гетьман» з «державно-творчим розмахом», з його жадобою до влади, хотінням панувати, нещадний у війнах був здатним при «своїй геніальності» досягнути великої мети².

І слід визнати, що, хоча творіння культу великої людини нині видається анахронізмом, у певні історичні періоди воно мало сенс як засіб розбудити національну і історичну свідомість суспільства³, а авторитет влади особливо на переломних етапах державного будівництва стає необхідною передумовою її успішного функціонування.

Такими були основні риси концепції Української Трудової Монархії, сформульованої та обґрунтованої В. Липинським.

Однак погляди В. Липинського на українську державу не залишалися незмінними, вони зазнавали суттєвої еволюції. Пояснювалось це тим, що змінювались конкретні історичні умови українського суспільства, а через це відбувались зміни в суспільно-політичних поглядах В. Липинського. «Починав він свою діяльність, — пише керівник Українського наукового інституту ім. В. Липинського Ярослав Пеленський, — як консервативний демократ, потім став корпоративним консерватором і гетьманцем-

¹ Див.: *Вільчинський Ю.* В'ячеслав Липинський – до української нації через українську державу / В'ячеслав Липинський історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – С. 93.

² Див.: *Липинський В.* Україна на переломі. – С. 317, 324.

³ Див.: *Пеленський Я.* В'ячеслав Липинський — засновник державницької школи в українській історіографії // Український історичний журнал. – 1992, № 2. – С. 141.

монархістом, а закінчив життєвий шлях як незалежний конституційний консерватор»¹.

Будуючи свою концепцію дідичного гетьманства, В. Липинський спирався на стару національно-державницьку традицію², але він сам вважав за необхідне розвивати цю традицію та вдосконалювати – «тобто обережно відкидати з неї все, що в життю нації показало себе шкідливим, все, що для національної творчості оказалось нездоровим, і розвивати те, що виказало свою творчу силу і життєздатність – ось завдання тих, хто буде, хто творить, хто живе життям нації»³.

Показово, що наприкінці життя В. Липинський прийшов до висновку, що форму державної влади повинен визначати сам народ. Більш того, в ім'я самостійності В. Липинський постується навіть монархізмом⁴.

Про здатність В. Липинського до компромісу свідчить інститут президентства, запропонований ним. Він вважав, що президент повинен бути репрезентантом української держави і виконувати функції, які на нього покладуть Установчі Збори. Саме інститут президентства ототожнював зв'язок між змушеною і бажаною формами державного устрою України. Існував, крім того, демократичний проект державного устрою, викладений В. Липинським у програмі Української демократичної хліборобської партії, згідно з яким Хліборобська партія на Установчих Зборах повинна відстоювати республіку⁵.

Монархія у формі дідичного гетьманства виявилася нежиттєздатною, концепція української монархії не була реалізована. Однак твори В. Липинського, його роздуми про силу і авторитет глави держави, про його незалежність від політичних партій та їх програм, про взаємовідносини з сусідніми державами і т. ін. не втратили актуальності й сьогодні, коли Україна вкотре за свою історію опинилася на переломному етапі державного будівництва.

¹ Див.: *Пеленський Я.* В'ячеслав Липинський — засновник державницької школи в українській історіографії / В'ячеслав Липинський історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – С. 16–17.

² Див.: *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів... – С. 401, 405.

³ Там само. – С. 402.

⁴ Див.: *Турченко Ф., Заліська Н.* В'ячеслав Липинський – ідеолог Української демократичної хліборобської партії. – С. 175.

⁵ Там само.